

17772

ՍԿՍՆԱԿ ԸՆԹԵՐՅՈՂԻ
Գ Ր Ա Դ Ա Ր Ա Ն

Վ. ԱԼԱԶԱՆ

ԴԱՐԸ ԴԱՐԻ ԴԵՄ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ԶՈՐԵԿԱՆ

Ա-28

28 MAY 2005

ՍՏՍՆԱԿ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ 06 DEC 2010

Արմ.

2-11103a

Վ. ԱԼԱԶԱՆ

ԴԱՐԸ ԴԱՐԻ ԴԵՄ

Հ Ս Խ Հ
ԳԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ Ծ 1 9 8 6

Պատ. խմբագիր՝ Ս ի ր ա ս
Տեխ. խմբ.՝ Յ. Խ ա չ Վ ա ճ Ք յ ա ճ
Սրբագրիչ՝ Հ. Դ ո լ ա լ խ ա ճ յ ա ճ

Գլավիտի լիազոր Ա. Հ. 2104, Պատմ. 563,
Հրատ. 3701, Տիրած 3000
Պետհրատի տպարան,
Ցերեկան, II Գնուներ, 4

Հանձնված է արտադրություն 7 մայիսի 1936 թ.
Ստորագրված է տպելու 4 հունիսի 1936 թ.

ԳԻՆԸ 55 ԿՈՊ.

3952-87

В. АЛАЗАН
ВЕК ПРОТИВ ВЕКА
Гиз. ССР Армении, Ереван, 1936 г.

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆ

Վ. Ալազանը ծնվել է Վանում 1903 թվին։ Նախնական կրթությունն ստացել է Վանի ծխական դպրոցում։

1915 թվին Վանի ազդարնակության խմբի մի անդամ դառնալով և Կովկաս և հաստատվում է Յերեկանում։ Կարիքը հարկադրում է նրան պատանի հասակում աշխատանք վորոնել։ Նա դառնում է գրաչար և 6 տարի աշխատում է Յերեկանի տպարանում։

1922 թվից նա ակտիվ աշխատաֆք է տանում կոմյերիտմիության շարքերում։

Ալազանի առաջին բանաստեղծությունը իմբասպետ Նժդեհի դեմ, տպագրվել է 1921 թ. Պորհրդային Հայաստանում։

Այնուհետև Ալազանն ունենում է բեղմնավոր գրական գործունեություն, աշխատակցում է բազմաթիվ թերթերի ու ամսագրերի։ Առանձին գրքով լույս են տեսել նրա 20 աշխատությունները։ Ալազանը բազմակողմանի ընդունակություններով ուսուցիչ է։ Նա գրում է և չափածո (բանաստեղծություններ ու պոեմներ) և արձակ (վեպ, պատմվածք)։

Ալազանը ակտիվ կերպով մասնակցելով մեր սոցիալիստական շինարարությանը, իր ստեղծագործու-

Թյուճնների մեջ պատկերացնում ե այն պայքարը, այն ապրումներն ու ձգտումները, վոր հատուկ ե մեր ժամանակաշրջանի մարդուն:

Բացի գրական ստեղծագործական աշխատանքից, Ալազանը ակտիվ կերպով մասնակցում ե ու ղեկավարում ե մեր գրական կյանքը, առանձնապես ուշադրով ե նրա աշխատանքը արևմտահայ բանաստեղծների (Դուրյան, Մեծարենց և այլն), ուսումնասիրման ու հրապարակման գործում. այս բոլորի հետ միաժամանակ նա իր հոգևածներով ուժեղ պայքար ե մղել զաշխակցության դեմ:

Ալազանի նշանակալից աշխատություններն են, «Յերգեր կառուցման և հաղթանակի», «Մաքառումներ», բանաստեղծությունների ժողովածուները, ապա «Վաթսուներորդ հորիզոնում», «Ճանապարհին» վեպերը, վորոնք պատկերացնում են մեր կյանքի սարբեր ետապները:

I

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԽՐԱՄԱՏՆԵՐՈՒՄ

Ա

ՅԵՐԳ ՍԱՐԴԱՐԱԿԱՆ ՅԵՐԵՎԱՆԻ

1

Հրողղան դեպի ճախ ուսն ի վեր վռնվել եր
ծույլ—

Սարգարական Յերեանը.

Արյուն, քրտինք, յերկրի սիրտն ու կյանքն եր
ծըծում—

Գոռոզ սարգար Հասան խոսնը:

Շուրջը նրա՝ Թալար Քյոչկը,— վռնվել, գինի,
Հարեմական յերգն ու պարը,
Դեմը նրա՝ Արարատյան դաշտի սինին,
Վրան դրած Մասիս սարը:

Կանաչ սլացքով, Թալար Քյոչկի քովը կեցած,

Բըռունցքների նման ցըցուն—

Նստել են լուռ,— խոչտանդումի վորպես
արձան,

Մզկիթները՝ նայվածքով ցուրտ:

Մինարեներ են բարձրացել դեպի Ալլահ՝,
Նիզակների պես արնաներկ:

Շուրջը իրենց՝ շռայլել են վերք ու պալար
Յեվ փառքի պես սլացել վեր:

Նրանք չոքած Հրազդան գետի սրտի վրա,
Աղոթել են ու տարածվել:

Աղոթքիցն այդ սավառնել է մահը մռայլ—
Թւերովն իր ծըվեն-ծըվեն:

Հյուղեր կուրաչք,— կյանքի, մահու
փոթորկում մեծ,

Խարխափել են մութ, անարև:

Դեմը նրանց՝ ազահությամբ փառք են խմել—
Պալատ ու քյոչկ ու մինարե:

2

Արարատյան բարկ արևի չնչիցն արու—

Կյանք է առել շքեղաշուք

Թիղղուշ Թալար այգին հարուստ ու
վարարուն,

Յերկնելով միշտ վոսկի աշուն:

6

Ու վոստնեկ են թավիշ խոտի վրա թեթև—

Հարձ ու խանում լուսահմա,

Շատրվաններ են շողացել արևի դեմ—

Մադաֆապատ թառի նման:

5

Ինչպես մի քյոչկ,— Հրազդան գետի ուսիցն
առկախ,

Որորվել է Յերևանը .

Վայելել է ու վայելքիցն այնքա՛ն ազահ

Բորբոքվել է Հասան խանը:

Տարածել է կեսորը բարկ,— արև ու տոթ,
Մուգեյիսի ազանը ծույլ:

Նա դլուխներ է թուցրել, վորից հետո—

Իր մզկիթում իջել է ծունր:

Իջել է ծունր ու աղոթել իր Ալլահին՝

Կապտափամար դմբեթի տակ,

Վոր ստեղծի նոր առիթներ արշախ, մահի,

Կոտորածի խրախճանքը տաք:

Յեվ ուժ առած իր աղոթքից թևը սոթտել,

Վեր է յելեր գոռ ու հպարտ,

Աշխատավոր բազմություններ է մորթոտել—

Շունկը նրանց սրտին հպած:

Վայելել է ճոխ պալատում որը իր բարկ,

Արշան, կրքի բաղանիքում:

7

Յերկրում սփռել կրկնապատիկ մահ ու
զրկանք,
Մորթաղերծում ու կեղեքում:

Հրազդան գետն ել պալատների վռտի մոտով,
Մորմոքելով իր յերգը համր,
Մերթ արյունով և վարարել ու մերթ պղտոր—
Գալարվել և դանդաղ ու ծանր:

Յեւ տիրարար նստած նրա ձախ ուսն ի վեր,
Ինչպես թախթին բազմած խանը,
Տարածել և պարըսպակուռ ծանրը թևեր—
Սարդարական Յերեանը:

Բ

ՅԵՐԳ ԱՐՅԱՆ, ԱՆԿՄԱՆ ՄԱՀՆ

1

Բռնկվել և մեծ մի կռիվ ու սաստկացել
Հովիտումն այս Հրազդան գետի,
Դիմադրել են պարիսպները կնճռոտ ու ծեր,
Մինչև իրենց քարը հետին:

Ջարնվել են յերկու բանակ, իրար դիմաց,
Թշնամական, իրարամերժ,
Բռնակալի արնածարավ դեմքով համառ
Մարտնչել են սուսերամերկ:

Մինչ արևը հինա դրած միջուքն իր չեկ՝
Լեռների բարձր կատարներին
Քսելով և տուն գնացել ու մինչ գիշեր,
Մարտ են մղել նրանք ելի:

Մարտ են մղել ազաս (փառքի, չահի,
փոսկու),
Բռնակալներ յերկու յերկրի:

Շուրջը սփռել արյուն ու մահ, քաղց ու
սոսկում
Յեւ տարիներ տեղ կռիւ:

2

Յեկել ե գոռ ու փառատենչ բանակը Ռուս,
Յարի դրոշն իր ուսերին.
Յեկել ե վոր գերի անի ափն այս հեռու—
Իր արծիւին ու իր սրին:

Յեւ հասել ե մինչև բերդը Յերեանի,
Ծանրախրան ու քարակող,
Պարիսպների բռունցքները վոր հեց վանի—
Յիցիանովը իր բանակով:

Վոր դրավի, հափշտակի, առնի, գերի,—
Բերդ ու պալատ չքեղազարդ.
Յեւ արյունոտ պատմության մի նոր եջ գրի—
Իր ճակատին ազնվազարմ:

Վոր բաժանի (վորպես հատույց արյան,
վերքի) ,

Սպաներին այնքան ազահ,
Դալարիբան հմայքներն այս Արևելքի,—
Փերիները հարեմական:

Հայացքները մզկիթներին կապույտ ու սառ
Յեւ հաղթության կատարին սեզ,

Արյան մեջը թափալվել են քանի՜ դուսար,
Փերիներն այն՝ դեմը տեսել,

Վորոնք նազուն պատրանքներով փարվել են
սուս

Նրանց մարմնին, գալարվելով,
Ու շաչել են վերջին շնչում նիզակ և սուր—
Մահամերձի խուլ ցավերով:

Քանի՜ սպա տապալվել են վիրապատառ,
Հրամանն արնոտ շրթունքներին,
Սակայն անթարթ իր կեցվածքով և
քարատամ—

Դիմադրել ե բերդը վերից:

Տվել ե զոհ, տվել ե զենք, բերդը այդ հին,
Նույնը խլել իր թշնամուց,
Բայց ծանրածանր այնպես նստած ժայռե
զահին,

Մնացել ե խիստ և ամուր:

Նրա անթարթ իրանի դեմ հուսակըտուր,
Ինքն իրենից ամոթահար.
Հետ ե դարձել Յիցիանովի բանակը լուռ.
Ու նահանջել ե գլխահակ:

Նահանջել ե կրունկի տակ շեն ու ավան
Թորտակելով մինչև մոխիր.

Յեւ թշեւ ե ավարի հետ, վորպես ավար—
Կին ու աղջիկ տրամաթախիծ:

Յեւ խոստացած փերինների տեղ հեղանազ,
Սպաներին ե չըպրտել—
Աղջընակներ՝ մութ խուղերից բռնի հանած
Ու կինները մեր գեղնադեմ:

Նահանջել ե նա լքելով քյոչկ, ապարանք—
Հաղթանակի խրախճանքի մեջ,
Հետ տանելով ծանր մի թախիծ, խոկ ու
վարանք

Յեւ պարտվողի նըկուն մի գեմք:

3

Մզկիթներում յեղել ե տոն, աղոթք ու ծես,
Հաղթանակի թափոք ու զոհ,
Պալատներում մինչև գիշեր ու մինչև ծեփ—
Թառի մրմունջը յերազող:

Յեւ պատել են փերինները՝ վոտքով թեթև,
Վորպես սլաակ՝ հյուսված կրքից,
Հաղթողներին սիրո ժպիտ ու վարդ նետել,
Նվաղելով նրանց գրկին:

Յեւ հորդել ե, առատացել կիրք ու գրգռ,
Նվաղի տակ ախորժալուք,
Նոր փերիններ են կաքափել կրկին-կրկին,
Գալարքներով խենթ ու հլու:

4

Թառը սակայն խեղդել է իր հույզերում՝
Թնդանոթի վորոտի տակ,
Նոր բանակներ են շարքովել գետեղըրով—
Սարդարական հողը մտած:

Նույն դրոշով, ինքնավստահ, նույնքան
գոռոզ,

Դեմն իր՝ փառքի ակունքը ջինջ,
Սկսել ե բերդի վրա մի նոր գրոհ—
Զորքը ի վան Գուդոյի չի:

Սա յել գորք ե տվել, ու կյանք, ու մաքառում
Յեւ մոլեգնել կովի կրքից,
Բայց չի հարթել փառքի ճամբան իր
քարքարուտ

Յեւ նույն ուղին բռնել կրկին:

Սա յել պարտված նահանջել ե գիտախռիվ,
Հետևումն իր՝ բերդը հպարտ:
Սակայն նորից բորբոքվել ե մի նոր կըռիվ
Ավելի գոռ, ավելի բարկ:

5

Արշավել ե իշխան ի վան Պասկելիք՝
Իր բանակով գոռոզ ու մուր,
Ահազնաթափ սըրի նման ծանրը իջել—
Զորքի վրա իր թշնամու:

Ձարնըվել են ծվատելով գրող ու փառք
Ու ջերմացել արյան տենդով,
Կուրծքը-կրծքի մաքառել են գող ու հալարա-
Հասան սարդարն ու բեզենդորֆ:

Գալարվել են ծխի սյուներ դեպի զենիթ:
Հրի խուրձերը խոյացող.
Ամբողջ որը՝ խրախճանը հրազենի
Յեւ արևի դեմքն արնացուլք:

Աղմկել են թնդանոթի վաթսուն յերախ,
Պարխապներից փողերը դուրս.
Շառաչել են իրարու դեմ զենք ու զրահ,
Որհասական ու յեռանդուն:

Հաղթանակի ու պարտության:
խաժամուժու՞մ--

Ձարնվել են ցերեկ, զիշեր.
Մինչ ընկել են պարխապները մութ ու խոժող,
Կրծքապատառ ու արնաչերտ:

Յեւ իր փառքի բարձրությունից վիժել է
փար--

Սարդարական Յերևանը.
Դուրս է նետվել չղթայակապ ու գերիվար-
Գողոց սարդար Հասան խանը:

ՄԱԳԻԼՆԵՐՈՒՄ

Իջել է ծանր, նույնքան դաժան ու բռնակալ
Յարի թաթը, կրունկն ու սուր,
Կեղեքումը՝ նույն ձևերով, նույնքան աղաչ,
Ծվատող ու մահասարսուռ:

Բարձրացել է ծեր արծիվը յերկզկանի,
Մազիլներով սուր արնամած.
Տարածվել են սրբունդները կախաղանի-
Մինչև վերջին գյուղն յերկարած:

Ու սահել են տասնամյակներ ծանր,
արնաներկ,

Մտրակի տակ սարսրուղին,
Յերկրի սրտին կեղեքումի թաթն էր նըստել-
Խաչապաշտ ու «քաղաքակիրթ»:

Հին քաղաքն էլ՝ իր դարավոր թաղիին
բաղմած

Կըքած կապույտ ժայռերն ի վեր,
Ինքն իր վրա, փորպես հսկա մի գերեզման՝
Տարածվել է ու փրչրվել:

ՅԵՐԿՈՒ ԱՐՁԱՆ

1

Ու հոսել ե Հրազդանը հին դեպի Արաքս,
 Լվանալով վոտքը բերդի,
 Ժսկ քիչ անդին՝ յեկեղեցի ու պատարագ—
 Պարխազասակ, բուրբ ու մթին:

Ժսկ քիչ անդին՝ վորպես մռայլ, թևատ մի
 բու,

Յեւ հոշոտող, և կեղքիչ,
 Կույր աչքերով իր որհասն ու մահն ե
 վողբում—

«Սուրբ Սարգսի» յեկեղեցին:

2

Բակում նրա՝ յերեկ փռված եր մահադեմ
 Թշվառությունն այնքան ցրցուն:

Ներսում մռայլ՝ շարականներ խունկ ու
 կանթեղ

Յեւ ծընծղաներ մահի պես ցուրտ:

Բակում նրա՝ մածի, բահի մարդը բանող—
 Տխուր մահն եր իր սակարկում,
 Իսկ նա, կյանքեր ու հասակները խափանող,
 Սալառնում եր խուլ, անհագուրդ:

Մարդը մածի: Գաղթականը

դեսնատարած,
 Ինքն իր մահին պլլված ամուր,
 Աչքերումն իր՝ ահադարհուր մի դատարան
 Բորբոքվում եր ահեղ ու մութ:

3

Բակում նրա՝ իր մահվան մեջ դեռ «կենդանի»
 «Մեծ բարերար» Թալիբյանի
 Կույր հայացքն ե հանվել մարմար
 պատվանդանին,
 Շղթայակապ ու «յերջանիկ»:

Ու նայում ե կույր այդ մարդը, նայում ե
 դեռ,

Պատըռտելով բրոնզը մութ,
 Յեկեղեցու դոս հասակն ե կեցած իր դեմ
 Յեւ դարավոր դեճ ու մամուռ:

Իրար կոթնած, կանգնել են կույր յերկու
 արձան,

3952-87

Իրարընտել ու դրացի,
Նրանք այստեղ, իրար դիմաց վեր
բարձրացան—

Մեր արյունից ու մեր հացից:

Յեկավ նրանց վորպես պատգամ, վորպես
պատկ

Յեռագույնը, կեղտոտ մի լաթ,
Մաուզերի շարահանը, աղոթք ու զանգ
Յեկվ կործանում, վերք ու պալար:

4

Տիրեց ժահրը: Աճեց ահը: Մահը աճեց—
Աշխատավոր մարդուն պլլված:
Մոխիր: Մինխտը: «Ազատություն» ու «Հայ
քաջեր»

Յեկվ վորբերի շարքեր ճմլած:

«Սուրբ Սարգսի» մութ հասակի գեմը
փռված—

Արարատյան դաշտը ամուլ:
Դյուզեր՝ մոխիր, խուղեր անդուռ ու
կըծկված—

Կործանումի դաժան քամուց:

Շընգչընդում եր կծղած արտը: Դաշտեր
անցան,

Յեռագույնի հովանու տակ:

Լայնանում եր, խորանում եր, վորպես
պարծանք—
Ազգամիջյան վիհն անհատակ:

5

Բզկտեցինք, մահվան տվինք մենք մոլեղին—
Ծեր արծիվը, լաթն յեռագույն,
Բզկտեցինք արնալըվա վերջին մագիլն
Ու զորացանք նոր կրակով:

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Հրազդան գետի ձախ ուսն ի վեր նստել են
դեռ—

Բեկորները սարդարաւան,
Դղյակների վշրանքները ու հաշմ բերդեր
Կքել են լուռ ու արնաքամ:

Նրանք կառչած հին պատմության եջերից
մութ,

Գըրկախառնված անկման, մահին,
Խռոչներից իրենց զանգի նայում են լուռ—
Անցած արնոտ ճանապարհին:

ՀԵՐՈՍՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՓԱՌԳԻ ԽՐԱՄԱՏՆԵՐՈՒՄ

ՅԵՐԳ ՁԱՆԳՎԻ

Իր հին յերգով,
Նուն յեզերքով,
Ջրի, ժայռի
Ձվարթ զանգով,
Վոլորվում ե—
Հոգնած Ձանգուն:

Գիշերն անքուն
Իր հոսանքում,
Յերեկը գոլ,
Վոլորվում ե—
Այն հի՛ն Ձանգուն:

Շուրջը նրա—
Ժայռ ու քարափ,
Դեմը նրա—
Արտեր պարապ:

Ջրի կապույտ
Յերթ ու յերազ,—
Արարատյան
Դաշտի մերած:
Շուրջն արտերի
Մա՛ր սառած,
Քարակույտեր
Չո՛ր, ապառաժ,
Փոթորիկներ
Ալաղարաչ...
Յերա՛շտ...
Յերա՛շտ...

Սպանդենու
Տենդը դեղին,
Պապակ արտեր—
Գոռ ու լեղի:

Արտերին՝ ջուր,
Արտերին ճոխ
Կյանքի խնճույք,
Ու խըրխնջուն

Ջանգլին՝ նոր յերթ,
Ջանգլին՝ նոր յերգ,—
Լուսակոհակ
Արտ ու ափեր,
Ծլարձակման
Ջվարթ ծափեր:

—Ջանգլին՝ նոր յերթ
—Ջանգլին՝ նոր յերգ:

ՅԵՐԳ ԱՌԱՎՈՏԻ

—Բացվում ես առավոտ, սիրելի աչքի պես,—
Այսպես ե յերգել մեր բանաստեղծը.
Այդ առավոտի բույրերով հարբել
Յեւ քնարական յերգեր ստեղծել:

Իսկ այս առավոտը՝ բացվեց վորոտով
Ու մեր բանակը՝ խրամներ առավ,
Ժայռեր պատանեց գոռ ու անհողդողդ,
Ժայռերի խորքով սլացավ առաջ:

Այն հին ձորերում, ուր յերկու բանակ—
Իրենց կատաղի մարտերը տվին,
Ուր արնածարավ զենքերը հանած,
Իրար բաղխեցին սուսեր ու սվին:

Այդ նույն ձորերում, — ուր մարտի պահին,
Ուր մարտից հետո և մարտից առաջ—
Աշխատող մարդն եր շպրտվում մահին,
Նրա արյունն եր հորդանում վարար:

Ուր դեռ տխրամած նայվածքով մահու,
Այդ հին որերին վորպես լուռ վկա,
Իր բեկորներով զառամ ու դարհուր—
Սարդարի բերդն ե ժայռերին կքած:

Այդ նույն ձորերում, դեմը այդ բերդի—
Մեր խոյացումն ե դարերի դիմաց:
Վորպեսզի ընկնեն ժայռերը խրթին,
Պարիսպները հին ու բերդն այս հիմար:

Վորպեսզի յեղին ու խոյանա վեր—
Հոգնած այս Զանգուն՝ իր հին ընթացքից,
Ու ծավալանան նրա բիլ թևեր՝
Խնձղած արտերում, ուր ծիլը ծածկի:

Այս մարտը ուրիշ, խոյացող մարտ ե,
Աշխատող մարդու մարտը վիթխարի,
Նա՝ նոր աշխարհի հիմքերն ե բարդել
Յեւ սլանում ե բարձր կատարին:

Նա ինքն ե կերտում իր նոր աշխարհը,
Հիմքից քանդում ե հինը արնամած.
Վճռական գրոհ, վերջին պայքար ե
Ու տապալվում ե թշնամին համառ:

ՅԵՐԳ ՄԱՔԱՌՄԱՆ

Համայնական դաշտերից, գործարանից,
 քաղաքից,
 Յեկան խմբեր կառուցող, բերին մկան ու
 լարում.
 Նրանց շուրջը՝ ժայռերի պարիսպները ահագին
 Ու խոր ձորում՝ հին Զանգվի նույն ընթացքը
 դալարուն:

Նրանք յեկան հանելու ջրերը հին տաղտուկից
 Ու նետելու դաշտերն այն, ուր յերաշտն եր
 մորմոքում.

Նրանց կամքը ծանրածանր՝ հին ուղին այս
 արթուկեց
 Յեւ խորացավ խրամով՝ ժայռերի մեջն
 ահարկու:

Ու հին կռիվն այս ձորի, մի դար առաջ և դեռ
 շատ,

Պատմությամբն իր ահարկու և նույնքան խեղճ
 ու տկար,
 Նրանց մղած մարտի դեմ— մնաց այնքա՛ն
 աննշան,
 Մնաց այնքան խաղալիք, անդորուծյան լո՛ւռ
 վկա:

Նրանք բանվոր, գյուղացի, կոմունիստ ու
 կոմյերիտ,
 Բոլշևիկյան դրոշով իջան կովի այս դաշտը.
 Այդ դրոշը՝ հաղթության արդեն նշան եր
 լիւիլ,
 Յեւ արեն եր շողշողում և առավոտը հաշտ եր:

Նրանք յեկան քաղկոմից, չրջկոմներից,
 բջիջից,
 Ինչպես կովի ռազմադաշտ— թշնամու դեմ
 դավադիր,
 Նրանք իջան խրամներ, հայացքներով բորբ
 ու ջինջ
 Յեւ հին ձորը պճնվեց հրաշքներովն իր
 անթիւ:

Նրանց շուրջը մեռնում են հին որերի հուշերը,
 Բեկոր-բեկոր ընկնում են իրենց դիրքերը
 լքած.

Փարատվում ե հին դարի դառնամբուր
գիշերը,
Մութ անցյալն ե կործանվում՝ մինչև վերջին
թումբ ու քար:

Նրանց շուրջը, ուր թալար Քյոչկն եր նստել
մի որ բիրտ,—
Ծխնելու յգներ են յելնում, առավոտի պես
կյանքոտ,
Դեմը նրանց ծփում ե Արարատյան դաշտը բիւ
Համայնական արտերի կենսապարար
ծփանքով:

Շուրջը նրանց յելնում են գործարանի նոր
խմբեր,
Քարե իրենց վոտներով—ամուր կեցած,
անսասան:
Այդ յերկաթն ե ձեռներում ձևեր առնում
դյուրարեկ
Յեւ պողպատն ե վոլորվում, մկաններին
հնազանդ:

Իսկ ժայռերը կապտաթեռ՝ տապալվում են
վիրավոր,
Նրանց հուժկու գրոհում—կորցնում են դիրք
ու դահ,
Ու մեռնում ե գիշերը, բացվում ե նոր
առավոտ,
Նոր գրոհներ են գնում և աննահանջ և ազահ:

ԼԱՊՈՒՅՏ ՄԶԻԹՈՒՄ

Այնտեղ ումբըներն են ահազնում:
Փլուզումն ե,—
Կապույտ ժայռի, մութ անցյալի.
Այստեղ կյանքը՝ թմրաթավալ յերազումն էր—
Տապըլտկում ե դեռ ձանձրալի:

Այստեղ կեսորն ե ծանրանում
ծուլությամբ էր—
Ծառերի շուրջ տրտմաթաթավ,
Ավազանն ե ծույլ ծփանքով փռվել աննիրհ,
Քարակող ու սալահատակ:

Կարաղաջի բունները հին, դարակենցաղ,
Հովանիով արևամերժ—
Գուրգուրում են կյանքը փուլած ծույլ ու
ծանծաղ՝

Վերջալույսումն իր մահամերձ:

Յերկտակ խեցերն են կըծկվել, իրար հենված,
Գանգերի պես խոռոչ աչքով:
Անցյալն է հին, պահում նրանց, վորպես
հենակ,

Գետնաքարչ ու խարխալանքով:

Դերվիշներ են ապրել այստեղ գիսախուլ,
Այս խցերում, և կույր, և ցած.
Մերթ յերգել են դովքը շահի, ու մերթ լռիկ
Հորանջել են մզլած ու ծանր:

2

Կապույտ մզկիթ: Գմբեթների կապույտ
վերելք—

Դեպի կապույտ ափը յերկնի:
Հին մինարեն մազլցում է դեպի վերև
Յեւ յերերվում: Ասես կընկնի:

Ասես կընկնի—զարկերիցն այն, վոր այնպես
հար

Շատանում են շուրջը նրա.
Յեւ վհատուն, սրտիում է սարսափահար,
Մահն իր կապույտ ճակտին դրած:

Բակում նրա—ալազանն է թալալվում ծույլ,
Արևելյան իր մեղկությամբ.

Յեւ հորանջով՝ նարգիլի մուժն են ծըծում—
Մահանըման մի քանի կյանք:

Բակում նրա—լվացումն է, ծես ու աղոթք,
Յերերումը՝ մեղկ ձեռքերի.
Քայլեր տարտամ, հայացքներ բութ, դեմքեր
աղոտ

Յեւ կականը մութ յերգերի:

3

Յերերում է, ահա տեսեք, ահով կըռթնած
Հենացուպին իր դողդոջուն.
Աչքերումը, մուժն է նստել մըթագնած,
Կյանքն է այնտեղ իրեն ջնջում:

Ծերուկ մոլլան այս խարխուրած,
ճերմակմիրուք—

Յերերում է ու կարկամում.
Նա ապրելու դեռ մի քանի ուր է մուրում,
Դողդողալով մահու քամուց:

Իր հապաղուն քայլերովը՝ դանդաղ ու
թույլ,—

Կյանքի տխուր այս կատարից,
Դեպի մռայլ իր գերեզմանն է քաշկըռտում—
Մի դար և դեռ քսան տարի:

Մազազաթի նման ղեղին ձեռքն իր բարակ—
Դողդողաղին շարժում ե դեռ,
Ու շոյում ե ճերմակ միրուքն այնքան վարար,
Ծածանումով նուրբ ու թեթև:

Ու մտքերի մռայլ մութումն այն յերազող—
Ասես կյանք են առնում կրկին,
Ու փոխում են դեմն իր աչքի,— տաճար ու
զոհ—
Վայելումի, յերգի, կրքի:

Նա հիշում ե փերիները ճերմակիւրան,
Նազանքներով խենթ ու նայիվ,
Վայելումներ ու քնքշանքներ յերանդ—յերանդ,
Առաջնորդներ դարձնանային:

Ու յերբ շոյում, փայփայում ե միրուքն իր
հին,
Հուշերին այն կռթնած, անխոս,—
Թվում ե թե քսվում են դեռ իր ձեռներին
Մարմիններն այն կրքոտ ու խոլ:

Թվում ե թե—իր միրուքի ճերմակ մութում,
Նա շոյում ե աղբերն այն տաք,
Վորոնք խայտում, անեանում են մշուշում—
Իր նվաղուն նայվածքի տակ:

Ինքն իր վրա խարխըլանքով կքել ե լուռ—
Դողդող մոլլան, դարը այս հին.
Յերերվում ե, խարխափանքումն իր հեալով,
Մաքառելով դեմը մահի:

Մութ գիշերից—մինչև կեսուր, մինչ յերեկո,
Ականջներովն իր խլածայն,—
Նա լսում ե վորոտումներ ահեղագոռ,
Խորտակումներ հախուռն ու ծանր:

Ու շոյում ե հին միրուքի ճերմակը հին,
Մութ աչքերում՝ ցուքեր մեռած,
Զոր բազուկներն ե կարկառում իր ալլահին,
Աղոթելով ծույլ ու մռայլ:

Լսում ե նա վորոտումներ: Ասես մի պահ,
Ուղեղի իր թանձր մթնում—
Հազած, կապած հնամենի ղենք ու զրահ,
Հասան խանն ե քաղաք մտնում:

Ասես մի պահ,— վորոտիցն այդ հառնում են
վեր,

Հասան սարդարն ու Մահմադ խան,
Յեվ տիրաբար տարածում են ծանրը թևեր—
Կառավարտուն ու կախաղան:

Ասես մի սլահ: Յեւ հուղիւմ ե: Ու
ահապարհ ,

Դողդողաբերն յեղնում վտարի,
Վոր քայլ առնի, թշնամու դեմ կովի գնա,
Վորոտի տակ թնդանոթի:

Բայց ընկնում ե՝ ինքն իր վրա,
խարխլակործան,
Ինքը իրեն անհույս նեցուկ.
Ծածանում ե հին միրուքը հորձանք-հորձանք,
Աչքերը իր՝ մահով լեցուն:

Յեւ վորոտում, դղրդում են շուրջն ու արիւնք—
Հաղթանակի ոռոմբերի տակ,
Բզկտում են հին որերի կյանքն ու կապեր,
Խորտակելով մինչև հատակ:

Այդ վորոտովն ահեղազու ու գեղեցիկ—
Մեր բանակն ե այն սլանում:
Այստեղ մզկիթ, այնտեղ կքած յեկեղեցին—
Խորտակումի յերգն են մանում:

36

ՅԵՐԳ ՀԱՆՔՈՒԹՅԱՆ

1

Նրանք բանվոր, գյուղացի, կոմունիստ ու
կոմյերիտ,
Ճարտարապետ ու քարհատ,— մտան կովի
այս դաշտը:
Նրանց դրոշը հաղթության արդեն նշան եր
լըրիվ,
Յեւ արևն եր շողշողում, և առավոտը
հաշտ եր:

Նրանք հախուռն պատուեցին մղոնները
ժայռերի
Ու ցընցվեցին ծունկերը՝ յեկեղեցու
առափնյա,
Ու ժանալի վորոտում—մեռան զանգերը լըռիկ
Յեւ բրոնզաւ արձանն այն՝ մահը լացով
իր վրա:

Առան, հասան հաղթությամբ, — մինչև բերդը
սարդարի,
Վոր բեկորները ժողված, դեռ մնում եր
դետափին,
Վորպես հուշը՝ իր անցած արյունակղակ այն
դարի,
Վորպես վերջին բեկորը՝ բռնության ու
սարսափի:

Նա արյամբ և չաղախվել, վռնկորներով
բարձրացել, —
Աշխատավոր մարդկության, սարուկներին,
ճորտերի.
Այդ արյունի լերդացմամբ՝ պարիսպներն են
կարծրացել
Յեւ հասակներն են ցրցվել հաստափրան
բերդերի:

Փշուր-փշուր քանդեցին պարիսպներն ու
բերդերը,
Փռչուն տվին, ցրեցին, անցյալը այդ
արնակերտ,
Մորմոքեցին պատմության խունացած այս
թերթերը
Յեւ խոյացումը նրանց — առաջ սուրաց
անարգել:

Դեմը նրանց բարձրացավ խաչերի խիտ մի
անտառ,
Մամուռ ու քոս և դեղին մեռելական
բույսերը,
Ծանրը նստած, ինչպես մահ, — մի առորյա
բութ, անթարթ,
Շիրիմների քարակոփ ու տըրտըված ուսերը:

Հնամաշ այդ խաչերի ժանդակալած բռունցքի
տակ —
Գնդապետներ են կըքել՝ ճերմակ ցարի
բանակի,
Մերթ սլսակ և բարձրացել քարաքանդակ մի
հրեշտակ,
Մերթ ընկել են մամուռտած մահարձաններն
ահագին:

Նրանք ընկած ճանապարհ — դեպի փառք ու
բռնություն,
Սալոններից դուրս յեկան, թողած կին ու
վայելում.
Այստեղ դտան հանդրվան, — քարակույտ, կամ
հողաթումբ
Ու բեկբեկուն արձաններ՝ փռված Զանդվի
հայելում:

Համառում եր խաչերի հին անտառն այդ
մթնամաղձ,
Դեմ եր առել խոյացող այն բանակի
արշավին.
Մակայն նրանք փշրելով դիմադրությունն
այդ հիմար
Նվաճեցին ճանապարհ— դեպի արտեր
ծարավի:

Ու դանդերի վրայով հին ցարական բանակի—
Տարան ջուրը դեպի կյանք, դեպի փթթում,
դեպի դաշտ,
Ընկան խաչեր թեւաբեկ՝ մահը առած չալակին:
Նրանք առաջ սուրացին, հաղթելով խաչ ու
յերաշտ:

Նրանք լուսե սրերով՝ պատըռտեցին գիշերը,
փայլ ու ափեր քանդեցին— արշավույսից՝
արշավույս,
Յըրթիւ տվին մինչև մահ— քարափներն այս
չերտ առ չերտ
Յեւ սլացան հաղթության խրամներով
քարքարուտ:

Արևը հուր տեղաց բորբ ու քրտինքով
ոծանեց—
Նրանց դեմքերը բրոնզե ու կրճքերը պողպատի
Մերթ լուսաբիր յերկինքը՝ իր փայտները
ցանեց,
Յեւ աստղակուռ պսակներ հյուսեց նրանց
ճակատին:

Անճրևի թաց մտրակը՝ նրանց ուսերը ծեծեց
Յեւ ամպրոպը վորոտաց նրանց գլխի
վերևում.
Մերթ լուսինը կապույտից դառնաթախիծ
հեծեծեց,
Յեւ Մասիսը բարձրացավ մշուշների այն
հեռվում:

Նրանք սակայն աննահանջ, նրանք սակայն
աննըկուն,
Գրոհ տվին ու կռիվ, առան պարիսպ ու
բերդեր,—
Այս ծերացած ափերում, ուր Ջանգուն եր
մորմոքում,
Ուր անցյալը մեռավ լուռ, ուր Մասիսն է
ապրում դեռ:

Նրանք առան թումբ առ թումբ, նրանք առան
 քար առ քար
 Ու թունդ առան ամերն այս—ուժանակի պոռ
 թինդով:
 Նրանք առան բերդ առ բերդ, նրանք առան
 ժայռ առ ժայռ,—
 Յեռանդայեռ, անհողդողդ, զվարթաղեմ ու
 խնդուն:

2
 ՅԵՐԳ ԱՐԳԱՍՍԱՆՈՐՄԱՆ

Զանգուն չափչափով վաղը կը հոսի—
 Իր նորանըման ժայռակոփ ամով,
 Կը լինի փրթթում—կյանքի, ակոսի,
 Յեւ առաւոտը՝ կապույտ ու ծփուն:

Ու բամբակենու թփերը կանաչ—
 Արեւին կերթան ծրփանքով նազուն,
 Յերբեմնի ամուլ հողից վեր հանած—
 Հասակներն իրենց՝ կյանքի յերազով:

Խնձղած դաշտերին՝ ծփանք ու դրոշ
 Յեւ հոկտեմբերի հաղթանակը վառ:
 Լենինյան դարի վճռական գրոհ—
 Սոցիալիստական հաղթության համար:

ՆՎԻՐՈՒՄՆ

Այն կուռ բանակին, վորն առաւ բերդերը,
 Վոր Զանգվին տվաւ նոր հուն, նոր ճամբա,—
 Ահա իմ սիրտը, սերըս, յերգերըս,
 Յեւ հաղթանակի ցընծություն ու փառք:

1932, ապրիլ-հունիս, Յերևան.

545

4-102 55 4.

